

A demokrácia tragédiája (Németh János István)

A külvárosban, ahol élek, minden nap kétszer elhaladok egy, a hetvenes éveken épült betonkolosszus művelődési ház előtt. Most nem az épületet, s az előtte lévő "szocreal" szobrot akarom minősíteni, holott tehetném azt is. Pöffeszkedő, anakronisztikus volt a földszintes városnegyedben, amelyet munkások, kistisztviselők építettek a század elején. Utcai rendezettek, a kiskertekben virág. Ezt az életminőséget - és kultúrát akarta lebontani (a Lázár kormány idején) a szűklátókörű vezetés, hogy az "intenzív beépítettség" ostoba jelszavával panelt rakjon a lakható házak helyére. Mint lokálpatrióta ekkor találkoztam az éledező civil társadalom erejével, amely megálljt parancsolt a bulldózereknek. De az említett "művelődési intézmény" már áll és várja, hogy a kultúrafogyasztók betérjenek. Ilyenkor, a hosszú téli estén látszik, hogy égnek-e a lámpák, azaz van-e élet az épületben? Nos, a legtöb-

ször azt látom, hogy csak a portásfülkében pislákol némi fény. Mint gyakorló újságírónak van képem a tartalomról, a kultúrakiszerező szakma kínjairól is. Ültem végig értekezleteket, értékeléseket, hallgattam a sírángozásokat és - olykor - hóbörgéseket is. Tudom, hogy tervet teljesítettek, felülről jövő "elvárásokat", s ennek fejében (el)várták a "támogatást" is. Ez utóbbi mostanában vészesen lepadt, veszélyeztetve a ház üzemelésének a feltételeit is. Bizony el kell oltani a villanyt, mert nincs aki fizesse a számlát... Mint bennszülöttet mindig is érdekelt, hogyan is működött a nép-közművelődés nagyapáink, nagyapámék idejében, s egyáltalán volt-e? Igen volt! Földszintes, emberszabású, mint a házaik, a lakótelep. A gyár (állami) mindig gondot fordított arra, hogy jó iskolái legyenek, ahol a munkásgyeremek felkészülnek a szakma elsajátítására. Tanítóit kiemelt fizetéssel – 400 pengő! – megfizette, de ezért elvárta,

hogy gazdája, pásztorja legyen a nyájnak. Énekkarokat, színjátszóköröket, olvasóegyleteket vezettek ezek a tanítók, tekintélyük, becsületük volt, rangjuk.

Mindez megszűnt a "fordulat éve", azaz a kultúra államosítása után. A mai pártvitákban is több szó esik a faluról, a parasztok kártalanításáról, mint arról a kártételről, bűnről, amelyet a pártállam a munkásság ellen elkövetett. Megalázta, lezüllesztette, szétverte kulturális- és politikai intézményeit, miközben azt hazudta, hogy ő van "hatalmon". Az eredményt Kádár János fogalmazta meg némi cinizmussal, amikor kijelentette (bevallotta?), hogy "a magyar munkaerő leértékelődött a világpiacon". Hogyan történhetett ez? Ki felel érte? - erről már nem szólt a bölcs vezér. Most aztán itt áll egy lezüllesztett, elszegényedett ország, egy csödtömeg. Ezt a csödtöt éppen régióinkban: Északmagyarországon érezzük, szenvedjük a legjobban.

Azt eddig is tudtuk, hogy az "ipari múzeum" gyárainkban koszerűtlen, gyatra árukat állítunk elő drágán, de az alulképzett (tehát továbbképzésre alkalmatlan) munkásoknak most, ennek a kormánynak kell megmondania, hogy ezt a verklit így nem működtetni tovább. Végiggondolni is keserves, hogy mit tesz ez a frusztrált, önérzetében megsértett, önbizalmában megroggyant tömeg, ha munkanélküli lesz, Vigyázó szemetek Ózdra, Salgótarjánra, Diósgyőrrre vessétek!

Hogy mi köze a hosszú bevezetőnek Németh János István könyvéhez? Nos "csupán" annyi, hogy erről szól az értekező próza (esszé) nyelvén. Mint gyakorló népművelő és művelődéskutató empirikusan is, de elméletében is jól ismeri ezt a leépülési folyamatot. A maga nemében maga a pályakép is sajátos és tanulságos: hogyan jut el egy, a marxizmus emlőin nevelkedett, a rendszerhez lojális értelmiségi, fokról-fokra a felismerésig: a király meztelen, hogy a rendszer megreformálhatatlan, pusztulásra ítélt. Mindezt nem kívülről szemléli, éli meg/át, (amint azt sok neofita mai politikus állítja magáról), hanem belülről, megszenvedve, bizakodva, majd el/nekikesezve. Bizonyosságul, s egyben illusztrációként is idézek néhány címet a szerzőtől: A po-

litika áldozata/i a kultúra, A kultúra terrorja, A dogmatizmus kultúrájáról, A hiány költészete (itt a közélet hiányáról van szó), A demokrácia tragédiája, stb. A folyamat - a felismerésé, az ellenállásé - ellenszegülésé, majd a perspektívák kereséséé igen keserves intellektuálisan is, emotionálisan is. Mindannyian átéltük, ha nem is azonos szinten, mélységben. Németh János István tisztességes értelmiségi, gondolkodó. Kérdező ember, aki képes és hajlandó is korrigálni, meghaladni korábbi tévedéseit, de nem tagadja le azokat. Példaértékűnek is ezért tartom. Mert nem haladhatjuk meg azt a múltat, amelyet nem világítunk át a szellem sugarával, nem elemezzük.

Még egy rokonszenves vonását emelném ki, s ezt jobb szó híján - alázatnak nevezném. Népművelőkkel - az én szóhasználatomban kultúrakiszerelőkkel - beszélgetve mindig irritált az az arisztokratizmus, fennsőbbrendűségi tudat, ahogyan a népről, a "megdolgozandó tömegről" beszéltek. Az egyik (falusi) népművelő lánykától meg is kérdeztem, nem tartja nagyképűnek ezt a címet? Milyen jogon "neveli" ő azt a népet, amelyről jószerével alig tud valamit? Nos, Németh János István - az idézett címek, illetve tanulmányok a bizonyosság rá - is rádöbben erre. Ar-

ra, hogy az állam nagyon is tudatosan, körmönfontan adagolja, elosztja a kultúrát, de semmibe veszi magát az embert, a személyiséget. Ez politikai kérdés, a demokráciáé. Egy népboldogító eszme, s a hatalmához görcsösen ragaszkodó uralkodó elit önzéséről és pöffeszkedőgőgjéről van szó, amely csak alattvalókat ismer (el) és tűr (meg). Az egyes ember viszont "csupán" élni akar, szolid jólétben, nyugalomban és boldogan. Viszonya a kultúrához függvénye az életkörülményeinek. Hogy konkrét példát mondjak itt van pl. a sokáig forszírozott "munkahelyi művelődés". Elvárták volna a munkástól, aki múlt századi, lerobbant gépparkkal dolgozott, kis pénzért, feszített normákkal, hogy - úgymond - művelődjön. Az eredmény, pl. a "szocialista brigádmozgalom" végülis a kabarék céltáblája lett. Márpedig ez megalázó, tűrhetetlen! Nem a viccelődés, hanem az, hogy az emberek felülről, kívülről mondják meg, hogy mire van szükségük, hogyan kell élniük. Nem véletlen, hogy a köztetjáró írás (Az oltalmazó tömeg) már erről szól. Tévedés azt hinni, hogy az un. "magas kultúra" a tömegeké. Beethoven, Schönberget, Baudelaire-t, TS Eliot-ot, stb. a mindenkori szellemi elit értette, fogyasztotta. Ez azonban

nem jelenti azt, hogy a tömegnek nem volt kulturális igénye. A parasztbarokk, de még a "falvédő költészet" is azt bizonyítja, hogy a "leszálló kultúrágon" az elit kultúra igenis eljut (nemze-

dékek erőfeszítése nyomán) a tömegekhez. A demokrácia azt jelenti, hogy van kínálat, választási lehetőség, de kényszer nélkül. Az európai kultúra ismérve: az értékrend és a személyiség feltétlen

tisztelete. Errefelé tartunk? Erre majd a következő könyvében válaszol a szerző.

(Palócföld Könyvek, Mikszáth, Salgótarján 1990.)

Horpácsi Sándor

